

DOROTA MICHUŁKA ORCID: 0000-0002-7237-2618
Uniwersytet Wrocławski

Wstęp

Kategoria bohatera literackiego rozpatrywana szerzej jako figura literacka (perspektywa retoryczna), postać literacka (ujęcie literaturoznawcze) (Markiewicz, 1983; Cofalik, 1969), konstrukt kulturowy i popkulturowy (rozważany w kontekście wiedzy o kulturze i antropologii kulturowej) (G. Leszczyński, 2006; Eco, 1996) postać historyczna (np. rozpatrywana w odniesieniu do rzeczywistości pozaliterackiej) (Labuda, 1979; Paluszewski, 2006), wzorzec bohatera mitycznego i epickiego herosa (zakorzeniony w tradycji mitologicznej i epickiej) (np. Raglan, 1973; Bednarek, 2001; Campbell, 1997) odgrywa w literaturze dla dzieci i młodzieży istotną rolę i od lat absorbuje badaczy wielu dyscyplin: literaturoznawców, historyków, socjologów, kulturoznawców, filmoznawców, pedagogów i psychologów, uczonych reprezentujących obszar edukacji humanistycznej oraz bibliologów i nauczycieli.

Obraz bohatera/wizerunek postaci w tekstach kultury przeznaczonych dla młodego odbiorcy, obecny także w dziecięcym folklorze (np. w bajkach, baśniach i opowiadaniach ludowych) (Ługowska, 1981), nie tylko stanowi o ich wyjątkowości, niezwykłości i niepowtarzalności, ale także, ze względu na swą wyrazistość i swoistą „modelowość”, typowość i charakterystyczność, inspiruje i prowokuje do przekształceń i adaptacji wpisuje się zatem znakomicie w proces „kontynuacji i nawiązań”. Może być także poddawany w opisie różnym strategiom przedstawiania, np. stereotypizacji, mitologizacji, ideologizacji czy idealizacji (tak się dzieje w przypadku kreowania postaci bohaterów okresu realizmu socjalistycznego [Michułka, 2015]).

Maria Nikolajewa we wstępie do swej publikacji *The Rhetoric of Character in Children's Literature* (Scarecrow Press, 2002) odnotowuje, że niełatwo jest wskazać konkretną metodologię badań literackich związaną z budowaniem obrazu literackiego bohatera, pisze o różnorodności i interdyscyplinarności ujęć tego pojęcia, wskazując jednak na narratologię jako „punkt oparcia” (np. prace Seymour Chatman, Shlomith Rimmon-Kenan, Mieke Bal) i stwierdza:

My book has two purposes: to investigate the ontological and epistemological aspects of characters in children's fiction, and to pinpoint the principal differences between characterization in children's fiction and in general fiction. It has also been my ambition to offer consistent and easy – to use terminology for discussing char-

acter and characterisation. The division of my study into two parts, „Ontology and Typology of Character” and „Epistemology of Character” reflects an attempt to distinguish between two separate sets of issues, which are regularly confused in general studies and in textbooks in literature. On the one hand, we have characters on the story level: their place in the narrative, their mutual importance, the degree of integrity they represent, the values they express, and so on. These questions may be summarized as „What are literary characters?” (cf. The common definitions of story: „what is being told”). On the other hand, we have characters on the discourse level – characterisation: how characters are constructed by authors and how readers reconstruct them from the texts (the common definition of discourse: „how it is being told”). Also story and discourse, and subsequently, the appearance of characters on story and discourse levels, are naturally independent, I find the distinction crucial (Nikolajeva, 2002: xi).

W rozdziale *Approaches to Literary Characters* badaczka koncentruje się m.in. na następujących pojęciach, terminach i procesach: *From Hero to Character*, *Collective Character*, *From Collective Character to Intersubjectivity*, *Mimetic and Semiotic Approaches to Characters*, *Focalisation*, *focalizer and focalized character*, *Character and Plot*, *Character as a Psychological Existence* (Nikolajeva, 2002: 3–25).

Kreacja artystyczna (np. literacka, popkulturowa, filmowa, malarska) dziecięcego i młodzieżowego bohatera, pozwala także na budowanie uniwersalnych osobowych wzorców (modeli) postaci, wzorców do naśladowania i kreowanie swoistego wychowawczego ideału, szczególnie istotnego z edukacyjnego punktu widzenia (np. w literaturze harcerskiej). Bohaterowie literaccy, których dzieci poznają w toku własnej inicjacji kulturowej (także dzięki czytaniu empatycznemu) mogą mieć ogromny wpływ na rozwój literackich emocji dziecka (Papuzińska, 1996) oraz kształtowanie etycznych postaw niedorosłego odbiorcy.

Bohaterowie dziecięcej wyobraźni są również kulturowym fenomenem, warto bowiem podkreślić, że to właśnie w tej przestrzeni fantazji i wyobrażeń na równych prawach funkcjonować mogą Ania z Zielonego Wzgórza i Harry Potter, Kopciuszek i Kubuś Puchatek czy Muminki i Batman. Wyrzistość artystycznej kreacji bohaterów dziecięcych i młodzieżowych lektur „pozwała” także na identyfikowanie się czytelników z tymi postaciami (Jauss, 1986: 184)¹, stają się one niejednokrotnie przewodnikami w procesie dorastania i wzorcani postaw etycznych, a także istotnym elementem lektur budujących przeżycie pokoleniowe.

W niniejszym tomie interesuje nas szeroko rozumiana kategoria bohatera (np. bohater jako figura literacka, bohater jako konstrukt kulturowy, zmieniające się historycznie wzorce bohatera literackiego, bohater „starych” i „no-

¹ Jauss wyróżnia pięć rodzajów identyfikacji: (1) asocjatywny (wchodzenie w rolę), (2) admirujący (podziw), (3) sympatyzujący (współczucie), (4) kathartyczny (tragiczny wstrząs lub wspólny śmiech), (5) ironiczny (zdziwienie). Zob. Jauss, 1986.

wych” kanonów lektur, bohater jako „obiekt” czytelniczy – dawniej i dziś, bohater jako ikona popkultury, itd.) i to, w jaki sposób uczestniczy on w procesie doświadczeń kulturowych młodego odbiorcy.

Autorzy tekstów zamieszczonych w tym tomie przyglądają się więc szczególnie zagadnieniom związanym z fenomenem, jakim są bohaterowie dziecięcej wyobraźni, zastanawiając się nad tym, jaką funkcję pełnią oni w dziecięcym imaginariu. Czy postaci z lektur niedorosłych odbiorców odnajdują się w kulturowej *locus communis*? W jaki sposób fikcyjny bohater może stać się autorytetem? Jak konstrukcja postaci łączy się z zagadnieniami projekcji oraz identyfikacji? Jaką rolę w utożsamianiu się z bohaterem pełni czytanie empatyczne? Czy istnieje wzorzec lub model postaci budowanych z myślą o niedorosłych odbiorcach? Co sprawia, że bohaterowie „przeżywają swoich twórców”? Na jakich warunkach postaci z różnych tekstów kultury są zawłaszczani przez dziecięcą wyobraźnię?

* * *

Numer zatytułowany *Bohaterowie dziecięcej wyobraźni. Teoria i praktyka odbioru*, który oddajemy w Państwa ręce, podzielony został na cztery bloki tematyczne. Autorki opublikowanych artykułów proponują różne perspektywy badawcze, których wspólnym mianownikiem jest analiza bohaterów tekstów kultury zajmujących szczególne miejsce w doświadczeniu lekturowym zarówno młodych odbiorczyń i odbiorców, jak i doświadczonych czytelników. O mieszkańcach światów (nie tylko) fantastycznych piszą Agata Chwirot, Barbara Kaczyńska, Anita Wincencjusz-Patyna, Anna Włodarczyk i Magdalena Ślawska. Chwirot w swoim artykule łączy rzeczywistość z fikcją literacką, pokazując, w jaki sposób syn A.A. Milne’a wpłynął na kształt dzieł pisarza i jak te dzieła wpłynęły na jego życie. Anita Wincencjusz-Patyna i Anna Włodarczyk sięgają po klasykę literatury autorstwa Lewisa Carrolla. Pierwsza z badaczek porównuje materiał graficzny dedykowany opowieściom o Alicji, który obejmuje 150 lat. Włodarczyk natomiast odkrywa motywy zaczerpnięte z powieści Carrolla w zbiorze opowiadań *W krainie czarów* Sylwii Chutnik. Do materiałów baśniowych odwołują się z kolei Kaczyńska i Ślawska. Pierwsza analizuje teksty m.in. Antoniego Józefa Glińskiego, Ewy Szelburg-Zarembiny, Hanny Januszewskiej czy Roberta Jarosza i wskazuje na potencjał aksjologiczny narracji ze słynnym kotem w roli głównej. Ślawska dokonuje natomiast analizy obrazów duchów i potworów obecnych w chorwackiej literaturze dla najmłodszych (przede wszystkim w utworach autorstwa Dubravki Ugrešić i Stanislava Marijanovicia).

Artykuły opublikowane w drugiej części periodyku mają charakter edukacyjny lub koncentrują się na problemach recepcji i kategorii czytelnika zaangażowanego. Renata Aleksandrowicz i Alicja Mazan-Mazurkiewicz odwołują się do czytelniczych wspomnień i pamięci o bohaterach literackich. O wpływie postaci literackich na nastoletnich odbiorców i odbiorczynię piszą także Zofia Za-

sacka i Danuta Łazarska. Maria Szoska i Natalia Miksiewicz proponują nowe, niesztampowe spojrzenie na bohaterów dobrze znanych uczennicom i uczniom – Różę z *Małego Księcia* i Penelopę (w ujęciu Margaret Atwood). Artykuł Małgorzaty Latoch-Zielińskiej, w którym autorka omawia wybrane kreacje niepełnosprawnych bohaterów tekstów współczesnych, może stać się cenną wskazówką dla nauczycieli przy wyborze lektur dodatkowych.

Literackim bohaterkom i ich czytelniczkom poświęcone zostały teksty kolejnych badaczek. Weronika Kostecka podejmuje próbę teoretycznego sprobematyzowania zjawiska postfeminizmu w powieściowej fantastyce dla młodych odbiorców. Grażyna Lason-Kochańska odwołuje się do zjawiska herstorii, aby sprobematyzować to, jakie wzorce kreuje literatura współczesna skierowana do dorastających czytelniczek. Anna Pigoń opisuje mechanizmy dotyczące sposobu projektowania miłości w wybranych powieściach dla dziewcząt. Karolina Szymborska przedstawia kreację małej dziewczynki w twórczości Doroty Terakowskiej (na przykładzie powieści *Lustra Pana Grymsa*). Karolina Olech skupia się natomiast na wykreowanej przez Ewę Szelburg-Zarembinę postaci Reni, która jest jedną z głównych bohaterek utworów poetki.

Historyczne i wielokontekstowe ujęcie bohatera literackiego odnajdziemy w trzech ostatnich pracach opublikowanych w numerze. Iwona Morawska poddaje analizie postaci literackie o rodowodzie historycznym z cyklu „Zdarzyło się w Polsce”. Katarzyna Jaworska-Biskup rekonstruuje obraz dziecka i dzieciństwa, który wyłania się ze średniowiecznej literatury walijskiej. Larissa Rudova ukazuje ewolucję historii stworzonych przez Arkadija Gajdara, które nie tylko odgrywały znaczącą rolę w propagowaniu komunistycznych ideałów wychowawczych wśród najmłodszych czytelników w ZSRR, ale stanowią także klasykę radzieckiej literatury dla dzieci i młodzieży.

W dziale *Varia* znajdują Państwo dwa artykuły. Caterina Balistreri Bonsaver demaskuje charakter porad opublikowanych w serii książek „Bad Advice” (tł. *Zła rada*) autorstwa Grigorija Oстера. Krzysztof Rybak, Aleksandra Suchańska, Minnerwa Wdzięczkowska, Anna Leszczyńska, Gabriela Niemczynowicz-Szkopek, Dorota Kowalik dokonują natomiast analizy współczesnej książki informacyjnej dla dzieci w Polsce. Autorzy weryfikują także dotychczasowe ustalenia i przedstawiają nowe koncepcje w zakresie rozumienia i badania tekstów informacyjnych skierowanych do młodych czytelników i czytelniczek.

Zachęcamy Państwa także do zapoznania się z wywiadem przeprowadzonym przez Weronikę Kostecką z Cristiną Bacchilegą, Anne Duggan, Pauline Greenhill oraz Mayako Murai – badaczki skoncentrowały się na baśniowych bohaterkach.

DOROTA MICHUŁKA ORCID: 0000-0002-7237-2618
Uniwersytet Wrocławski

Introduction

The category of a literary hero examined in more depth as a literary figure (rhetorical view), literary character (literary approach) (Markiewicz, 1983; Cofalik, 1969), cultural and pop-cultural construct (considered through the prism of culture and cultural anthropology) (G. Leszczyński, 2006; Eco, 1996), historical character (for example when considered with regard to non-literary reality) (Labuda, 1979; Paluszewski, 2006), the model of both a mythological and epic hero (deeply rooted in the mythological and epic traditions) (for example Raglan, 1973; Bednarek, 2001; Campbell, 1997) not only plays a significant role in the literature for children and adolescents, but also absorbs researchers of many disciplines: literary scholars, historians, sociologists, culture scholars, film experts, educationalists, psychologists, researchers who represent the humanities and bibliology, and teachers.

The image of a character in various texts for young recipients, including the one that is present in childhood folklore (for example (fairy) tales) (Ługowska, 1981), not only decides their exceptionality, uniqueness and extraordinariness, but due to its expressiveness, typicality and distinctiveness, it also inspires and provokes to conversion and adaptation. It can be said that it fits perfectly in the process of “continuation and references.” In descriptions, it can also be exposed to miscellaneous strategies of presentation, for instance stereotypization, mythologization, ideology or idealization (which occurs in the case of characters from the socialist realism era [Michułka, 2015]).

In the introduction to her book *The Rhetoric of Character in Children's Literature* (Scarecrow Press, 2002), Maria Nikolajeva notes that it is not easy to point to the methodology of literary research which would be connected with the creation of the literary hero's imagine. She also pays attention to the variety and interdisciplinary nature of the term, at the same time referring to narratology as “a basis point” (for example the works of Seymour Chatman, Shlomith rimmon-Kenan, Mieke Bal) and claims that:

My book has two purposes: to investigate the ontological and epistemological aspects of characters in children's fiction, and to pinpoint the principal differences between characterization in children's fiction and in general fiction. It has also been my ambition to offer consistent and easy – to use terminology for dis-

cussing character and characterization. The division of my study into two parts, “Ontology and Typology of Character” and “Epistemology of Character” reflects and attempt to distinguish between two separate sets of issues, which are regularly confused in general studies and in textbooks in literature. On the one hand, we have characters on the story level: their place in the narrative, their mutual importance, the degree of integrity they represent, the values they express, and so on. These questions may be summarized as “What are literary characters” (cf. The common definitions of story: “what is being told”). On the other hand, we have characters on the discourse level – characterization: how characters are constructed by authors and how readers reconstruct them from the texts (the common definition of discourse: “how it is being told”). Also story and discourse, and subsequently, the appearance of characters on story and discourse levels, are naturally independent, I find the distinction crucial (Nikolajeva, 2002 : xi).

In the chapter “Approaches to Literary Characters” the researcher focuses on, for example, such terms and processes as *From Hero to Character*, *Collective Character*, *From Collective Character to Intersubjectivity*, *Mimetic and Semiotic Approaches to Characters*, *Focalisation, focalizer and focalized character*, *Character and Plot*, *Character as a Psychological Existence* (Nikolajeva, 2002: 3–25).

The artistic creation (for example literary, pop culture, film, painting) of a child and/or teenage hero also allows to create universal personal models of a character, exemplars, as well as create a specific ideal which seems especially significant from an educational point of view (for instance in scout literature). Literary characters that children come across during their own culture initiation (also owing to empathic reading) may have an immense influence on not only the development of children’s literary emotions (Papuzińska, 1996), but also the shaping of their ethical attitudes.

The character of children’s imagination are also a cultural phenomenon, because, as it is worth noting, this is the space of fantasy and imagination in which Anne of Green Gables and Harry Potter, Cinderella and Winnie the Pooh or Moomins and Batman can function on equal rights. The clarity of artistic creation of heroes that appear in texts for children and young-adults allows the readers to identify themselves with these characters (Jauss, 1986)¹ – they repeatedly become both guides in the process of becoming adults and models of ethical attitudes. What is more, they become a crucial element of texts which broaden the generational experiences.

In the following volume, what is of particular interest is the broad understanding of the category of a hero (for instance a hero as a literary figure, a hero as a cultural construct, the alternating historical attitudes of a literary hero, a hero of “older” and “newer” canons, a hero as a reading “object” – in the past

¹ Jauss names five types of identification: (1) associative (playing a role), (2) admiring (admiration), (3) sympathizing (compassion), (4) cathartic (tragic shock or mutual laughter), (5) ironic (surprise). See also Jauss, 1986.

and today, a hero as a pop culture icon, etc.) and the role such a hero plays in the process of cultural experiences of a young reader.

The authors of the articles that can be found in this volume investigate and pay particular attention to the phenomenon of the heroes of children's imagination, and at the same time they attempt to consider what function they have in children's imagination. Can characters from texts for young readers be found in cultural *locus communis*? How can a fictional character be looked up to? How is the construction of a hero connected to the issues of projection and identification? What role does empathic reading play in the identification with a hero? Is there a model of a character created taking into consideration young readers? On what grounds are characters from miscellaneous cultural texts appropriated by children's imagination?

* * *

The volume entitled *The Heroes of Children's Imagination. The Theory and Practice of Perception*, which we are now submitting, was divided into four thematic parts. The authors of the articles present various research perspectives, but what they all have in common is the analysis of heroes that come from miscellaneous cultural texts, but at the same time take a special place in reading experiences gained not only by younger readers, but older and more experienced ones as well. Agata Chwirot, Barbara Kaczyńska, Anita Wincencjusz-Patyna, Anna Włodarczyk and Magdalena Ślawska write about residents of fabulous (and not only) worlds. In her article, Chwirot joins the reality with literary fiction by showing how A.A. Miller's son influenced the writer's works and how the works influenced his life. Anita Wincencjusz-Patyna and Anna Włodarczyk reach for literary classics by Lewis Carroll. While the former researcher compares the graphic material dedicated to the stories about Alice lasting 150 years, the latter one discovers the motifs taken from Carroll's works in the collection of short stories *W krainie czarów* [In Wonderland] by Sylwia Chutnik. Both Kaczyńska and Ślawska refer to the fabulous material. Barbara Kaczyńska analyzes the texts by Antoni Józef Gliński, Ewa Szelburg-Zarembina, Hanna Januszewska, Robert Jarosz and more, and shows the axiological potential in the narration with the famous cat as a main character. Magdalena Ślawska, on the other hand, analyzes the image of ghosts and monsters which are present in Croatian literature for the youngest (focusing especially on the works written by Dubravka Ugrešić and Stanislav Marijanović).

The articles published in the second part of the volume are either of educational nature or revolve around the problems of the reception and the category of an involved reader. Renata Aleksandrowicz and Alicja Mazan-Mazurkiewicz refer to the memories as readers and the memory of literary characters. Zofia Zająca and Danuta Łazarska also write about the impact that literary characters have on teenage readers. Maria Szoska and Natalia Miksiewicz propose a new original take on characters that young students know so well – the Rose from *The*

Little Prince or Penelope (Margaret Atwood's take). Małgorzata Latoch-Zielińska's article, in which the authoress discusses the chosen images of disabled literary characters that appear in contemporary texts, may turn out to serve as useful and valuable advice for teachers choosing books for supplementary reading.

Other articles written by several researchers are devoted to literary characters and their readers. Weronika Kostecka attempts to problematize the phenomenon of post-feminism in fantasy books for young readers. Grażyna Lasoń-Kochańska refers to the phenomenon of herstory in order to establish what models are set by literature for young female readers. Anna Pigoń, by focusing on the novels for girls, describes mechanisms which are used to project love. Karolina Szymborska presents the creation of a small girl in Dorota Terakowska's works (on the basis of *Lustra Pana Grymsa* [Mr. Gryms's Mirrors]). Karolina Olech, on the other hand, concentrates on a character created by Ewa Szelburg-Zaremina – Renia who is one of the main characters in the poetess's works.

In the last three articles published in this volume, one can find a historical and multi-contextual take on a literary character. Iwona Morawska analyzes literary characters of historical origin in "Zdarzyło się w Polsce" [It happened in Poland]. Katarzyna Jaworska-Biskup reconstructs the image of a child and childhood which emerges from medieval Welsh literature. Larissa Rudova presents the evolution of history created by Arkadij Gajdar which not only played a crucial role in disseminating communist ideals among the youngest readers in Soviet Union, but also belonged to classic examples of Soviet literature for children and teenagers.

In the section *Varia*, two articles can be found. Caterina Balistreri Bon-saver reveals the true nature of pieces of advice published in a series *Bad Advice* by Grigorij Oster. Krzysztof Rybak, Aleksandra Suchańska, Minerwa Wdzięczkowska, Anna Leszczyńska, Gabriela Niemczynowicz-Szkopek, Dorota Kowalik analyze a contemporary service book for Polish children. The authors also verify the former ideas and present new concepts of understanding and research on service books directed at young readers.

We also encourage you to read an interview in which Weronika Kostecka talked to Cristina Baccilega, Anne Duggan, Pauline Greenhill and Mayako Murai – the researchers focused on fabulous characters.